

מסכת בבא בתרא – שבוע מספר 5

הלימוד השבועי: המקיף את חברו

שלום,

השבוע נלמד סוגיה מורכבת העוסקת במערכת יחסים בשכנות לא שיוויונית כאשר האחד מקיף את שדות חברו משלש או ארבעה רוחות. חלקה הראשון של הסוגיה הוא נסיון של הגמרא לפרש את המשנה. יש מספר צורות להבין את המציאות בה מדברים, מומלץ לנסות לצייר את השדות את השכנים והגדרות. החלק השני מביא שני סיפורים על שכנות כזו.

בשבוע הבא נייחד את הלימוד לענייני חנוכה – ניתן להזמין חברים שאינם מיושבי בית המדרש הקבועים.

שבוע טוב

הלימוד השבועי

המשנה דף ד עמוד ב' המקיף את חברו...! - ה עמוד א' ארבעה לצללא'

תוכן הדף

- המשנה
- סוגית הגמרא
- הסיפור על רוניא ורבינא
- דינא דבר מצרא – הסיפור השני על רוניא ורבינא
- ועשית הישר והטוב

המשנה

- לפני לימוד סוגית הגמרא נסו להבין את דין המשנה ללא מפרשים. ציירו את השדות - איפה הגדרות נמצאות? מי גדר כל גדר המקיף או המוקף? מה היחס בין תנא קמא לרבי יוסי? הקשיבו למשנה - נסו לדמין את מערכת היחסים בין שני השכנים? את הדינמיקה בניהם?
 - חלוקת המשניות בפרק (בכל פרקי המשנה) היא מאוחרת ואינה ודאית – קראו את המשנה עם המשנה הבאה – האם ניתן לראות בהן יחידה אחת? מה זה תורם להבנה?
 - 'מגלגלין עליו את הכל' - מה פירוש 'מגלגלין' – האם לא פשוט יותר היה לכתוב בניסוח עקבי: 'אם עמד וגדר את הרביעית מחייבין אותו'?
- השוו למשניות אחרות בהן מופיע הביטוי כמו: שבועות פרק ז משנה ח, כתובת פרק ח משנה

סוגית הגמרא

- בהבנת הסוגיה יש שתי גישות להבין היכן עומדות הגדרות. הרמב"ן מביא את שתיהן: מבלי להיכנס לדיון בטענותיו, איזה פירוש נראה לכם מתאים יותר במשנה שלנו? חידושי הרמב"ן מסכת בבא בתרא דף ד עמוד ב

י"ח כסלו תשע"ג

מתנ"ל המקיף את חברו משלש רוחותיו וגדר את הראשונה וכו'. **פרש"י ז"ל שגדר בינו לבין חברו ובמקום שנהגו שלא לגזור בבקעה**, ואין זה הפ"ל נכון שאם כן היכי אמרינן בב"ק (כ' ב') ש"מ זה נהנה וזה לא חסר חייב והרי לא גדר אלא בשבילו, וי"ל משום שכיון שהיה מקיף ניזוק וקדם וסלק נזקו פטור הלה, ועוד שמקום שלא נהגו לגזור הוא ולא מיקרי חסר כיון דלא חשיב להו היזק, ומשום השם הזה ודאי פטור הניקף, ואין חיובו אלא שהוא נהנה בגדר משום היזק שן ורגל הוא (והיה) [שהיה] פרוץ לרה"ר ואין הלה חסר בהנאתו, דאילו משום הנאת היזק ראייה שהיה ניזוק אינו חייב כלום דהא מקום שלא נהגו לגזור הוא, ועוד שעל המזיק להרחיק את עצמו מזה, אלא הא קשיא דאמרינן התם את קא גרמת לי היקיפא יתירא מאי היקיפא יתירא גרם ליה, ואי משום שמפני היזק ראיתו הוא גודר הוה ליה למימר את קא גרמת לי.

ועיקר הפירוש שעל הגדר החיצונה שבין המקיף ורשות הרבים הדברים אמורים, ולא משום היזק ראייה אלא משום שן ורגל, וזהו שאמרו (שם) לדידי סגי לי בנטורא בר זוזא, ומה שאמרו את גרמת לי היקיפא יתירא, שמפני השדה שלו שהוא בנתים היקפו גדול יותר משאם היו השדות שלו זה בצד זה לגמרי,

- סוגיה מקבילה – זה נהנה וזה לא חסר המשנה שלנו מובאת במסכת בבא קמא כראיה בדיון בשאלה האם אדם שנהנה משל חבריו מבלי שהלה מפסיד בשל כך חייב לשלם לו: תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף כ עמוד ב
- תנן: המקיף חברו משלש רוחותיו, וגדר את הראשונה ואת השניה ואת השלישית – אין מחייבין אותו; הא רביעית – מחייבין אותו, ש"מ: זה נהנה וזה לא חסר – חייב! שאני התם, דאמר ליה: את גרמת לי היקיפא יתירא. ת"ש, א"ר יוסי: אם עמד ניקף וגדר את הרביעית – מגלגלין עליו את הכל; טעמא דגדר ניקף, הא מקיף – פטור, ש"מ: זה נהנה וזה לא חסר – פטור! שאני התם, דאמר ליה: לדידי סגי לי בנטורא בר זוזא.

- תנא קמא ורבי יוסי
 - סכמו את ארבע ההצעות של הסוגיה להסבר המחלוקת בניהם. מה הנקודה/עקרון הנתון המחלוקת לפי כל הסבר
 - בפשט המשנה האם בכלל יש מחלוקת? מדוע הגמרא מתעקשת על מחלוקת?
- מעט על הנוסח - בסוגיה שלנו יש הבדלים גדולים בין הדפוס לכתבי היד, השוו למשל את נוסח הגמרא בדפוס לזה של כתב יד – בשורות הראשונות של הסוגיה (דברי רב יהודה בשם שמואל) יש הבדלי נוסח גדולים. השוו את נוסח הדפוסים לכתבי היד הבאים:

רוניא ורבינא

- למי משנים נתתם את תמיכתכם, במהלך קריאת הסיפור? למי בסוף?
- מה היחס בין הסיפור לסוגיה? מה הוא מוסיף על הסוגיה?
- מה דעתכם על הפסיקה של רבא? האם היא הוגנת? אם חשב שרבינא צודק מדוע לא פסק כמותו ישר?

דינא דבר מצרא – הסיפור השני על רוניא ורבינא

- מלבד הגיבורים, מה משותף לשני הסיפורים?
- דין 'בר מצרא' מופיע אצל הרמב"ם במשנה תורה בסיום הלכות שכנים: רמב"ם הלכות שכנים פרק יד הלכה א

י"ח כסלו תשע"ג

הרוצה למכור שדהו והביא בן המצר שלו וזה שרוצה ליקח ממנו לב"ד ואמר לבן המצר אם תרצה לקנות בכך וכך עשה ואם לאו סלק את עצמך והרי זה לוקח, הרי זה לא נשארה לו טענה אלא או מביא מעות מיד ויקנה או בטלה את זכותו, אמר אטרח ואביא א אין שומעין לו, אלך ואביא אם הוא אמוד שיש לו ממתנין לו עד שילך ויביא, ואם אינו אמוד ב אין שומעין לו שאינו רוצה אלא להשמט, לפיכך אומרים לו או תוציא עתה זוזים או בטלה זכותך שאין קובעין זמן לבעל המצר, הוציא בן המצר המעות והוציא הלוקח מעות אם היו של לוקח טובים מזוזיו או ממארים ג לצאת יותר מזוזיו בטלה זכותו ואין לו דין בן המצר, היה רוצה הלוקח לקנותה לבנות בה בתים ובן המצר רוצה לזרעה הלוקח זוכה משום יישוב הארץ ואין בה דין בן המצר. (יתר הדינים בהמשך הפרק)

- מהו תוקף החיוב של 'ועשית השיר והטוב' מה השלכותיה על הפסיקה?
- ה'מגיד משנה' ממפרשי הרמב"ם מסיים את הלכות שנים כך:

מגיד משנה הלכות שכנים פרק יד

מבואר בהלכות וכ"כ ז"ל ועניין דין בן המצר הוא שתורתנו התמימה נתנה בתקון מדות האדם ובהנהגתו בעולם כללים באמירת קדושים תהיו והכוונה כמו שאמרו ז"ל קדש עצמך במותר לך שלא יהא שטוף אחר התאוות וכן אמרה ועשית הישר והטוב והכוונה שיתנהג בהנהגה טובה וישרה עם בני אדם ולא היה מן הראוי בכל זה לצוות פרטים לפי שמצות התורה הם בכל עת ובכל זמן ובכל ענין ובהכרח חייב לעשות כן ומדות האדם והנהגתו מתחלפת לפי הזמן והאישים והחכמים ז"ל כתבו קצת פרטים מועילים נופלים תחת כללים אלו ומהם שעשו אותם בדין גמור ומהם לכתחילה ודרך חסידות והכל מדבריהם ז"ל ולזה אמרו חביבין דברי דודים יותר מיינה של תורה שנאמר כי טובים דודים מייין: